

MARIA BOGUCKA, *Kultura Sarmatyzmu w Polsce XVI–XVIII wieku*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2016, ss. 342.

Prace Marii Boguckiej weszły już do kanonu literatury historycznej dotyczącej kultury staropolskiej. Należy do niego także omawiane dzieło, stanowiące solidny wstęp do poznania tytułowego zagadnienia a zarazem w wielu fragmentach prowokujące do dyskusji oraz do dalszych pogłębionych studiów. Jego pierwsze wydanie — sprzed kilku lat — było omówione na łamach „Kwartalnika HKM”¹. Druga edycja, nie tracąc nic z walorów poprzedniej, została poszerzona o rozważania nad wieloetnicznością, a także wielowyznaniowością jako nieodłączną cechą „państwa Sarmatów”. Na kilkudziesięciu stronach (s. 300–339) Autorka zarysowała obraz Rzeczypospolitej otwartej, tolerancyjnej, atrakcyjnej dla przybyszów i mieszkańców różnych wyznań i języków. Systematycznie omówiła rolę, jaką odgrywali w niej innowiercy oraz kolejne grupy narodowe: Niemcy, Żydzi, Tatarzy, Ormianie, Włosi, Niderlandczycy, Czesi, Szkoci, Anglicy, Szwedzi, wreszcie Francuzi. Część z nich integrowała się ze szlacheckim „narodem politycznym”. Inni — ludzie niższego stanu — zaangażowani w sztukę, w handlu, rzemiosło, ale także w rolnictwie, wnieśli wielki, różnorodny wkład w rozwój cywilizacyjny kraju Sarmatów. W podsumowaniu rozważań M. Bogucka stwierdza, że „zacofana gospodarczo, oparta na hańbiącym systemie wtórnego poddaństwa chłopów Rzeczpospolita Obojga Narodów była jednocześnie najbardziej demokratycznym i tolerancyjnym państwem tego czasu”, zaś „sarmacka wolność [...] uwodziła w pewnym sensie ówczesny świat, daleki jeszcze od powstania i rozwoju potrzeb demokracji” (s. 339). Z tak optymistyczną oceną trudno zgodzić się w pełni, zwłaszcza w odniesieniu do sytuacji z drugiej połowy wieku XVII i stulecia XVIII, czasów, które przyniosły wyraźne obniżenie polskich standardów tolerancji, w Europie zaś można by odnaleźć państwa co najmniej równie bliskie demokracji. Jak się jednak wydaje, prowokowanie do dyskusji jest jednym z celów Autorki dzieła, i cel ten udało się osiągnąć.

Andrzej Klonder

¹ M. Bogucka, *Między obyczajem a prawem. Kultura Sarmatyzmu w Polsce XVI–XVIII wieku*, omówienie A. Klonder w: „Kw.HKM”, R. LXII, 2014, nr 1, s. 171–173.